

Muistisairaahan ihmisen
ja hänen omaisensa
oikeusopas
selkokielellä

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen ja Henna Nikumaa

Toim. Inkeri Vyyryläinen

Sisältö

Johdanto

1 Ihmisoikeudet

Muistisairaanhoidon ihmisen itsemääräämisoikeus.....	5
--	---

2 Potilaan oikeudet

Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun	6
Hoitotakuu	6
Oikeus saada tietoa ymmärrettävällä tavalla	8
Vajaakykyisen potilaan asema	8
Hoitotahto.....	8

3 Sosiaalihuollon asiakkaan oikeudet

Sosiaalietuuden hakeminen ja sitä koskeva päätös	10
---	----

4 Palvelut ja tukimuodot

Laitoshoidon hoitomaksu	12
Asunnon muutostyöt ja korjausavustus	13
Auton pysäköintilupa.....	14
Eläkkeensaajien asumistuki	14
Eläkettä saavan hoitotuki	15
Henkilökohtainen apu	16
Kotipalvelut ja kotisairaanhoito	16
Kuljetuspalvelu	18
Kuntoutus.....	18
Lääkekorvaukset.....	19

Matkakorvaukset	20
Omaishoidon tuki.....	20
Palvelusetelit	21
Sairaanhoitokulujen korvaaminen	22
Terveystieteiden maksukatto	22
Toimeentulotuki.....	23

5 Mitä voi tehdä, jos oikeudet eivät toteudu

Keskustelu henkilökunnan kanssa.....	26
Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliamiehen.....	26
Muistutus.....	27
Kantelu	27
Muutoksenhaku päätökseen	28
Potilasvahinkoilmoitus	28

6 Oikeustoimikelpoisuus ja edunvalvonta

Oikeustoimikelpoisuus	30
Valtuutus.....	30
Edunvalvontavaltuutus	31
Edunvalvojan määrääminen	32
Ajo-oikeus.....	34
Testamentti	35

Johdanto

Tässä oppaassa kerrotaan muistisairasta ihmistä ja hänen omaisiaan koskevista oikeuksista. Keskeisiä asioita ovat oikeudet potilaana ja sosiaalihuollon asiakkaana.

Jokaisella on oikeus saada hyvää, ihmisarvoa kunnioittavaa hoitoa sekä hyvää kohtelua potilaana ja sosiaalihuollon asiakkaana. Sama oikeus koskee muistisairasta ihmistä.

Oppaassa kerrotaan myös sosiaaliturvaan liittyvistä palveluista ja tukimuodoista muistisairaahan ihmisen kannalta. Lisäksi selvitetään muistisairaahan ihmisen edunvalvonnan järjestämistä.

Muistisairas ihminen ei aina kykene itse puolustamaan oikeuksiaan. Siksi hänen omaisensa ja läheisensä ovat tärkeässä asemassa huolehtimassa, että muistisairaahan ihmisen oikeudet toteutuvat.

1 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet ja perusoikeudet kuuluvat kaikille, myös muistisairaalle ihmiselle.

Perustuslaki ja monet ihmisoikeussopimukset kieltävät syrjinnän terveydentilan, iän, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös syrjintä muistisairauden perusteella on kielletty.

Kansainvälinen Alzheimer-järjestö ADI (Alzheimer's Disease International) on julkaissut vuonna 2003 julistuksen hyvän hoidon periaatteista.

Julistuksessa mainitaan seuraavia asioita:

1. Muistisairaalla ihmisellä on oikeus inhimilliseen ja arvostavaan kohteluun.
2. Muistisairaalla ihmisellä on oikeus elää turvallisessa elinympäristössä.
3. Muistisairaalla ihmisellä on oikeus saada suojelua, että häntä ei käytetä taloudellisesti hyväksi.
4. Muistihäiriöistä kärsivällä ihmisellä on oikeus perusteellisiin lääketieteellisiin tutkimuksiin. Muistisairaalla ihmisellä on oikeus saada elämänlaatua tukevaa kuntoutusta ja hoitoa.
5. Muistisairaalla ihmisellä on oikeus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon ja hoitonsa suunnitteluun.
6. Muistisairaahan ihmisen omaisella on oikeus saada riittävästi tukea ja oikeus osallistua tuen suunnitteluun.
7. Muistisairaiden ihmisten ja heidän omaistensa tukemiseen täytyy varata riittävästi varoja.
8. Muistisairaiden ihmisten kanssa työskentelevät henkilöt tarvitsevat koulutusta ja ajanmukaista tietoa muistisairauksista ja niiden hoidosta.

Muistisairaahan ihmisen itsemääräämisoikeus

Jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus eli oikeus tehdä päätöksiä asioissa, jotka koskevat häntä itseään. Sama oikeus koskee muistisairasta ihmistä.

Muistisairas voi siis kyetä tekemään itseään tai omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Muistisairaus ei poista automaattisesti itsemääräämisoikeutta.

Jos muistisairas kykenee itse päättämään asioistaan, täytyy ensin noudattaa hänen tekemiään päätöksiä. Muistisairaahan edustaja tai läheinen ei voi kumota niitä omilla päätöksillään.

Muistisairaus johtaa kuitenkin yleensä siihen, että muistisairas henkilö ei enää kykene itse tekemään päätöksiä asioistaan. Näissäkin tilanteissa muistisairaahan ihmisen omia päätöksiä täytyy kunnioittaa, jos hän on ilmaissut tahtonsa asiasta silloin, kun hän on ollut päätöksentekokykyinen. Tahdonilmaisu on voinut olla suullinen tai kirjallinen.

Olisi tärkeää, että muistisairaus havaittaisiin jo varhaisessa vaiheessa. Näin muistisairaalla olisi mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Hän voisi järjestellä asioitaan ennen kuin sairaus heikentää hänen toimintakykyään. Hän voisi tehdä esimerkiksi hoitotahdon tai hakea itselleen edunvalvojaa.

2 Potilaan oikeudet

Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun

Lain mukaan terveydenhuollon potilaalla on oikeus saada hyvää hoitoa ja hyvää kohtelua hoidon aikana. Oikeudet koskevat myös muistisairasta potilasta.

Hoito pitää järjestää niin, että potilaan ihmisarvoa ei loukata. Potilaan vakaumusta ja yksityisyyttä täytyy kunnioittaa. Potilaan yksilölliset tarpeet, äidinkieli ja kulttuuri täytyy ottaa huomioon kaikessa hoidossa.

Potilaalle tulee tehdä asianmukaiset tutkimukset riittävän varhaisessa vaiheessa, että hyvä hoito toteutuu.

Hoitotakuu

Laissa säädetään hoitotakuusta eli siitä, missä ajassa potilaan täytyy viimeistään päästä hoitoon terveyskeskukseen ja sairaalaan.

Kunta vastaa perusterveydenhuollosta ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymä erikoissairaanhoidosta.

Kunnan pitää järjestää perusterveydenhuolto niin, että potilas voi saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteyden terveyskeskukseen tai muuhun terveydenhuollon toimintayksikköön.

Kun potilas ottaa yhteyttä terveyskeskukseen, lääkäri tai hoitaja tekee arvioinnin, millainen hoito on tarpeen. Tämä hoidon tarpeen arviointi voidaan tehdä ensimmäisen yhteydenoton aikana, mutta se täytyy tehdä viimeistään kolmantena arkipäivänä yhteydenotosta.

Potilaan täytyy päästä hoitoon kohtuullisessa ajassa, kuitenkin viimeistään kolmessa kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on todettu.

Pääsy erikoissairaanhoitoon edellyttää, että lääkäri kirjoittaa sinne lähetteen. Erikoissairaanhoidossa hoidon tarpeen arviointi täytyy aloittaa kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut sairaalaan tai muuhun toimintayksikköön.

Erikoissairaanhoidossa hoito ja neuvonta täytyy aloittaa viimeistään kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun hoidon tarve on arvioitu.

Hoitotakuun aikarajat koskevat kiireetöntä hoitoa.

Oikeus saada tietoa ymmärrettävällä tavalla

Hoidon antaminen edellyttää, että potilas antaa suostumuksensa hoitoon.

Jotta potilas voi itse päättää hoidostaan, hoitohenkilökunnan pitää antaa potilaalle riittävästi tietoa hänen terveydentilastaan ja muista hoitoon vaikuttavista asioista.

Tieto täytyy antaa sellaisella tavalla, että potilas kykenee ymmärtämään sen sisällön ja merkityksen.

Tieto täytyy antaa myös niin, että potilaalle ei aiheudu tarpeetonta levottomuutta ja kärsimystä.

Vajaakykyisen potilaan asema

Jos potilas ei kykene itse päättämään hoidostaan, täytyy ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuulla potilaan edustajaa, omaisia tai läheisiä. Myös läheisten suostumus hoitotoimenpiteeseen pitää kysyä.

Kun muistisairaan ihmisen omainen tai edustaja antaa suostumuksen hoitotoimenpiteeseen, hänen täytyy ottaa huomioon potilaan tahto, jonka potilas on ilmaissut aiemmin.

Jos potilaan tahdosta ei saada selvitystä, täytyy potilasta hoitaa siten, että hoito on hänen etunsa mukaista.

Hoitotahto

Hoitotahdossa potilas ilmaisee tahtonsa sellaisen tilanteen varalta, jossa hän ei enää kykene tekemään hoitoaan koskevia ratkaisuja. Syy voi olla vakava sairaus, onnettomuus tai muu vastaava syy.

Jos potilas on hoitotahdossa kieltänyt jonkin hoidon antamisen, hänelle ei saa antaa sellaista hoitoa.

Pätevän hoitotahdon tekeminen edellyttää, että tekijä ymmärtää sen merkityksen ja sisällön. Sen vuoksi hoitotahto on hyvä tehdä ajoissa, mielellään mahdollisimman terveenä. Hoitotahdon voi kuitenkin yleensä tehdä myös muistisairauden varhaisessa vaiheessa.

Hoitotahdon voi tehdä suullisesti tai kirjallisesti, ja se on sitova. Jos potilas ilmaisee hoitotahtonsa suullisesti, siitä pitää tehdä potilasasiakirjoihin merkintä. Potilasasiakirjoihin voidaan myös liittää erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja.

Hoitotahtolomake

Muistiliitto on laatinut hoitotahtolomakkeen. Siinä voi esittää hoitoa koskevia toiveita ja valtuuttaa jonkun läheisen tekemään hoitoa koskevat ratkaisut. Siinä voi myös esittää elämän loppuvaiheeseen liittyviä päätöksiä. Hoitotahtolomakkeesta voi täyttää ne kohdat, joita pitää tarpeellisina.

Toinen vastaavanlainen lomake on elämänlaatutestamentti, jonka on laatinut Suomen muistiasiantuntijat ry. Siinä voi esittää hoitoa koskevia toiveita.

Lisätietoa hoitolomakkeesta:

- Muistiliitto, www.muistiliitto.fi

Lisätietoa elämänlaatutestamentista:

- Suomen muistiasiantuntijat, www.muistiasiantuntijat.fi

Hoitotahtokortti

Jos on täyttänyt hoitotahtolomakkeen, kannattaa samalla täyttää myös hoitotahtokortti (tai useampia). Hoitotahtokortti kertoo, että henkilö on tehnyt hoitotahdon.

Hoitotahtokorttia kannattaa säilyttää esimerkiksi lompakossa tai käsilaukussa. Näin hoitohenkilökunta saa tiedon hoitotahdosta niissäkin tilanteissa, joissa potilas ei pysty enää itse asiaa ilmaisemaan.

Hoitotahtokortteja voi tilata maksutta Exitus ry:stä.

Lisätietoa hoitotahtokortista:

- Exitus ry, www.exitus.fi

3 Sosiaalihuollon asiakkaan oikeudet

Lain mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun.

Laissa säädetään palvelu- ja hoitosuunnitelmasta. Sosiaalihuollon asiakkaalle täytyy laatia suunnitelma hänen hoidostaan tai palveluistaan. Suunnitelma voi olla palvelusuunnitelma, hoitosuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muu vastaava suunnitelma. Suunnitelmaa ei tarvitse tehdä, jos kyseessä on tilapäinen neuvonta ja ohjaus.

Asiakkaan kannalta on tärkeää, että hän saa neuvontaa sosiaaliturvan tukimuodoista. Lain mukaan kunnilla on velvollisuus järjestää neuvontapalveluja iäkkäille.

Jos henkilö on täyttänyt 75 vuotta, kunnan täytyy alkaa arvoida palvelutarvetta 7 päivän kuluessa siitä, kun henkilö itse tai hänen edustajansa on ottanut yhteyttä kuntaan

sosiaalipalveluiden saamiseksi. Sama laki koskee myös henkilöitä, jotka saavat Kelasta eläkettä saavan ylintä hoitotukea.

Aikataulu koskee kiireettömiä tapauksia. Kiireellisissä tapauksissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä iästä riippumatta.

Sosiaalitoimisto arvioi palvelutarpeen joko kotikäynnillä tai varaamalla asiakkaalle ajan sosiaalitoimistoon.

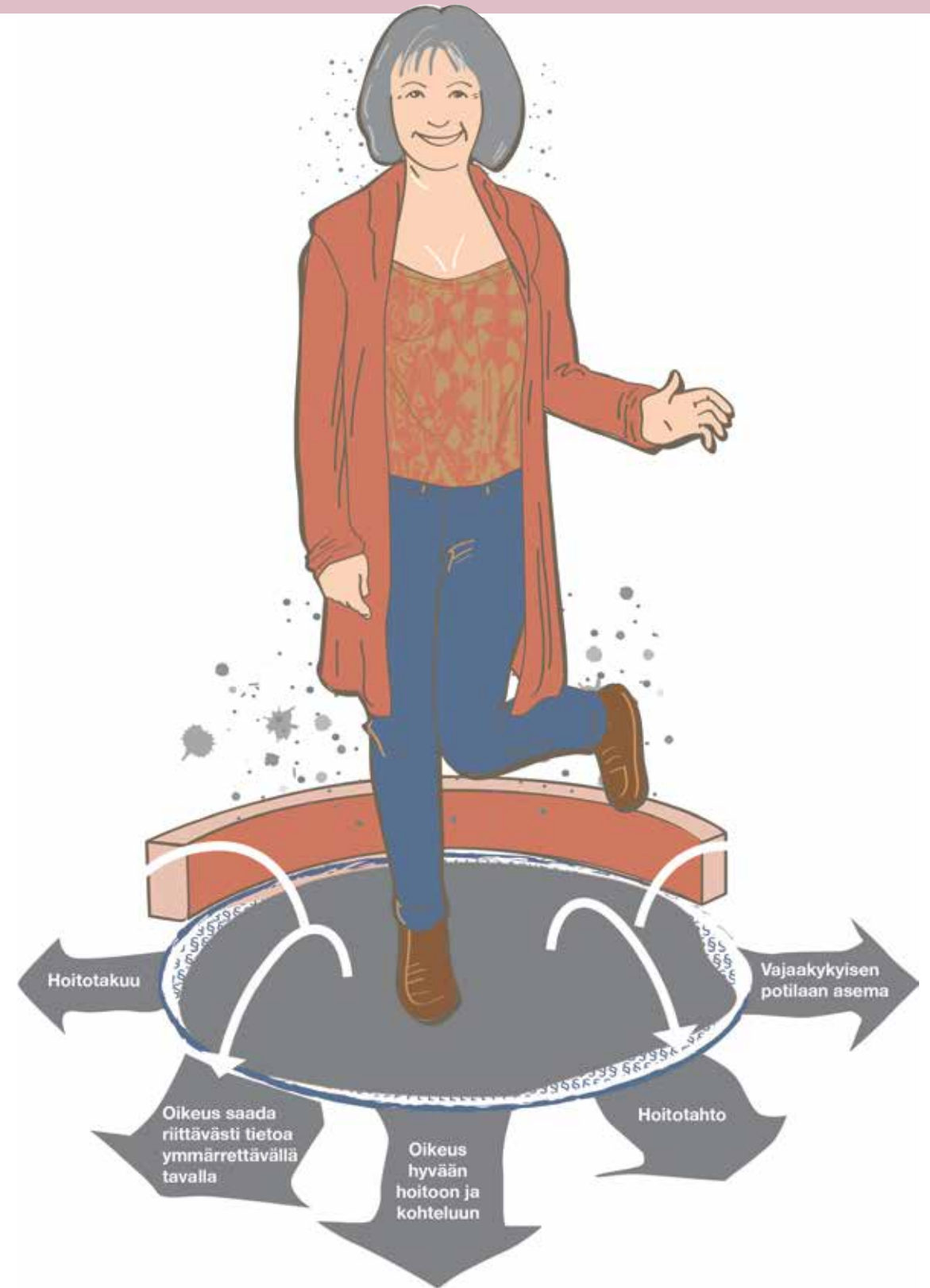
Sosiaalietuuden hakeminen ja sitä koskeva päätös

Sosiaalietuuksia myönnetään hakemusten perusteella. Hakemuksessa täytyy olla selkeästi hakijan yhteystiedot sekä se, mitä etuutta haetaan. Usein muistisairaana ihmisen on syytä liittää hakemukseen myös lääkärinlausunto sekä muut mahdolliset asiantuntijalausunnot.

Viranomaisella on velvollisuus neuvoa asiakasta hallintoon liittyvissä asioissa. Neuvontavelvollisuus on laaja. Jos esimerkiksi hakemus on puutteellinen, viranomaisen täytyy kehottaa hakijaa täydentämään hakemusta. Viranomaisen täytyy myös ilmoittaa, miten hakemusta pitää täydentää.

Hakijalla on oikeus saada hakemukseensa aina kirjallinen, perusteltu päätös. Päätöksestä täytyy käydä ilmi, onko hakemus hyväksytty vai hylätty sekä mitä etuutta ja kuinka paljon hakija voi saada. Lisäksi päätöksessä pitää kertoa, mihin lain kohtiin ja tosiasioihin päätös perustuu.

Päätöksen mukana pitää olla ohjeet siitä, mihin päätöksestä voi valittaa.

4 Palvelut ja tukimuodot

Muistisairas henkilö ja hänen perheensä voivat saada useita sosiaaliturvan tukimuotoja. Niitä ovat esimerkiksi erilaiset avustukset sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.

Suuri osa sosiaaliturvan tukimuodoista on sidottu kuntien määrärahoihin. Kunta myöntää tukia tarveharkinnan perusteella sen mukaan, mihin kunnan määrärahat riittävät. Kuntien välillä voi olla isoja eroja siinä, mitä tukimuotoja muistisairas ihminen ja hänen omaisensa käytännössä saavat.

Seuraavassa esitellään muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa yleisimpiä palveluita ja tukimuotoja.

Laitoshoidon hoitomaksu

Muistisairas henkilö voi joutua pitkäaikaiseen laitoshoittoon esimerkiksi vanhainkotiin tai terveyskeskukseen. Hoidosta peritään hoitomaksu. Maksu määräytyy henkilön maksukyvyn mukaan.

Hoitomaksu voi olla enintään 85 prosenttia nettotuloista eli niistä tuloista, jotka henkilö saa verojen jälkeen. Nettotuloihin lasketaan mukaan myös vammaisetuudet, kuten vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki ja ruokavaliokorvaus. Hoitomaksun jälkeen henkilön omaan käyttöön täytyy jäädä vähintään 90 euroa kuukaudessa.

Jos laitoshoidossa oleva henkilö on avioliitossa ja jos hänen tulonsa ovat suuremmat kuin puolison tulot, hoitomaksu määräytyy puolisoitten yhteisten tulojen perusteella. Hoitomaksu voi olla enintään 42,50 prosenttia puolisoitten yhteisistä kuukausituloista.

Jos laitoshoidossa olevan henkilön tulot ovat pienemmät kuin puolison tulot, puolison tuloja ei oteta huomioon hoitomaksun määräytymisessä.

Palveluasunnossa asumisen maksut määräytyvät eri tavalla. Palveluasuminen on usein asukkaalle kalliimpaa kuin laitoshoido, sillä palveluasunnossa asukas joutuu maksamaan itse esimerkiksi lääkkeet.

Lisätietoa hoitomaksuista:

- kunnan sosiaali- ja terveystoimi

Asunnon muutostyöt ja korjausavustus

Muutostyöt

Asunnon muutostöillä voidaan helpottaa muistisairaahan ihmisen elämää omassa kodissaan. Muutostöitä ovat esimerkiksi ovien leventäminen sekä apuvälineiden ja turvalaitteiden asentaminen.

Asukkaalla on oikeus muutostöihin, jos hän ei selviä kotona ilman muutostöitä. Kunnalla on velvollisuus järjestää muutostyöt asukkaalle.

Muutostöistä tehdään kustannusarvio, ja ne korvataan kustannusarvion perusteella. Muutostöistä ei tarvitse maksaa omavastuuta. Asukkaan tulot ja omaisuus eivät vaikuta muutostöihin.

Lisätietoa muutostöistä:

- oman kunnan sosiaalitoimi

Korjausavustus

Muutostyöt ovat ensisijainen tuki, mutta jos asukkaalla ei ole oikeutta niihin, hän voi hakea korjausavustusta. Korjausavustuksella voi tehdä kotiin tarvittavia korjauksia, esimerkiksi keittiöremontin tai kylpyhuoneremontin.

Korjausavustusta voi saada, jos perheessä on vähintään yksi vammaisen tai yli 65-vuotias henkilö. Korjausavustuksen saamiseen vaikuttavat asukkaan tulot ja omaisuus.

Lisätietoja korjausavustuksesta:

- Vanhustyön keskusliitto, www.vanhustyonkeskusliitto.fi

Auton pysäköintilupa

Poliisi voi myöntää auton pysäköintiluvan vaikeavammaiselle tai sairaalle henkilölle. Pysäköintilupa voidaan myöntää myös henkilölle, joka kuljettaa vammaista henkilöä. Kuljetukseen myönnetään pysäköintilupa vain, jos kuljetuksen tarve on säännöllinen ja jos vammaisen henkilö ei selviä ilman saattajaa.

Pysäköintiluvalla on oikeus pysäköidä vammaisten autoilijoiden pysäköintipaikoille ja alueille, joissa pysäköinti on muuten kielletty. Pysäköintiluvalla ei tarvitse maksaa pysäköintimaksua maksullisilla pysäköintialueilla.

Kun pysäköintilupaa haetaan, mukana täytyy olla lääkärintodistus sairaudesta. Pysäköintilupa ei ole ajoneuvo kohtainen, vaan sitä voi käyttää eri autoissa. Lupa myönnetään ensisijaisesti muistisairaalle ihmiselle itselleen, vaikka hän ei itse ajaisi ajoneuvoa.

Pysäköintilupa oikeuttaa vapautukseen ajoneuvoverosta. Vapautusta haetaan lomakkeella Liikenteen turvallisuusvirasto Trafista. Ajoneuvoveron vapautuksen voi saada yhdestä ajoneuvosta kerrallaan.

Lisätietoja pysäköintiluvasta ja ajoneuvoverosta:

- poliisi, www.poliisi.fi
- Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, www.trafi.fi.

Eläkkeensaajien asumistuki

Eläkkeensaajien asumistuki korvaa eläkkeellä olevalle henkilölle osan asumisen kustannuksista. Eläkkeensaajien asumistukea voivat hakea pienituloiset eläkkeensaajat ja yli 65-vuotiaat henkilöt.

Eläkkeensaajan asumistukea ei voi saada, jos saa vain osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai alle 65-vuotiaana vanhuuseläkettä. Henkilöt, jotka saavat näitä tukia, voivat hakea Kelasta yleistä asumistukea.

Asumistuen määrä

Asumistuen määrään vaikuttavat hakijan tulot ja asumiskustannukset sekä omaisuus ja perhesuhteet.

Asumistuki korvaa kohtuulliset asumismenot. Valtioneuvosto päättää joka vuosi, millaiset asumismenot ovat kohtuullisia.

Asumistuki palvelutalossa ja laitoshoidossa

Jos henkilö asuu vanhusten vuokratalossa tai palvelutalossa, asumistukeen oikeuttavat vuokramaksut ja vesimaksut. Asumistukea ei kuitenkaan saa muista palvelumaksuista.

Jos henkilö siirtyy laitoshoittoon, hän voi saada asumistukea vielä yhdeksän kuukauden ajan laitoshoidon alkamisen jälkeen.

Jos laitoshoidossa oleva henkilö on naimisissa,

puolisoiden asumistuki tarkistetaan sitä seuraavan kuukauden alusta, kun toinen puoliso siirtyi laitoshoittoon.

Asumistuen hakeminen

Asumistukea haetaan Kelasta. Hakemuksessa täytyy olla mukana selvitys asumiskustannuksista. Se tarkoittaa esimerkiksi vuokrasopimusta tai kuittia vuokrasta tai vastikkeesta. Lisäksi hakemuksessa täytyy olla selvitys omista ja puolison tuloista ja omaisuudesta sekä selvitys veloista ja velkojen koroista.

Asumistukea voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta ennen hakemista. Asumistuki on verotonta tuloa.

Lisätietoja eläkkeensaajien asumistuesta:

- Kelan toimistot, www.kela.fi

Eläkettä saavan hoitotuki

Eläkettä saavan hoitotuki on tarkoitettu eläkkeellä oleville henkilöille, joiden toimintakyky on heikentynyt sairauden tai vamman takia vähintään vuoden ajaksi.

Eläkettä saavan hoitotukea maksaa Kela. Hoitotuen tarkoituksena on tukea eläkeläisten kotona asumista ja kotona saatavaa hoitoa.

Hoitotukea voi saada, jos henkilö on vähintään 16-vuotias ja jos hän saa jotakin seuraavista etuuksista:

- työkyvyttömyyseläke
 - kuntoutustuki
 - yksilöllinen varhaiseläke
 - vanhuuseläke tai varhennettu vanhuuseläke
 - maahanmuuttajan erityistuki.
- Henkilöllä voi olla oikeus hoitotukeen myös, jos hän saa vastaavia etuuksia ulkomailta.

Hoitotukeen ei ole oikeutta, jos saa pelkästään osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai työttömyyseläkettä.

Hoitotuen määrä

Hoitotuen määrä määräytyy yksilöllisesti henkilön avuntarpeen mukaan. Hoitotukeen eivät vaikuta henkilön tulot ja omaisuus. Hoitotuesta ei tarvitse maksaa veroa.

Hoitotuen hakeminen

Hoitotuen maksaa Kela. Hakemukseen tarvitaan lääkäriltä lausunto C tai laaja B. Jos lääkärintodistus ei kerro tarpeeksi hoitotuen tarpeesta, tuen tarvetta voi perustella myös esimerkiksi sosiaaliviranomaisen tai kotisairaanhoidon lausunnolla.

Hoitotukea voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta ennen hakemista.

Lisätietoja eläkettä saavan hoitotuesta:

- Kelan toimistot, www.kela.fi.

Henkilökohtainen apu

Vammaiset ja vaikeasti sairaat henkilöt voivat saada henkilökohtaista apua kotona ja kodin ulkopuolella. Henkilökohtainen apu on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät muuten selviä päivittäisistä toiminnoista. Myös muistisairaat henkilöt voivat saada henkilökohtaista apua.

Henkilökohtainen avustaja voi olla apuna missä tahansa päivittäisissä toiminnoissa, esimerkiksi harrastuksissa, työssä tai opiskelussa.

Vaikeavammaisen henkilö voi palkata itse avustajan itselleen tai kunta voi järjestää avustajan. Avustajan voi hankkia myös kunnan palvelusetelillä.

Palvelusetelistä kerrotaan lisää tämän oppaan kohdassa Palvelusetelit.

Lisätietoja henkilökohtaisesta avusta:

- kunnan sosiaalitoimi

Kotipalvelut ja kotisairaanhoito

Kotipalveluja ja kotisairaanhoitoa voivat saada henkilöt, jotka eivät selviä arkisista toiminnoista yksin. Syynä voi olla esimerkiksi sairaus tai vaikea elämäntilanne.

Kunnan kotipalvelu avustaa arkisen elämän askareissa ja toiminnoissa, kuten ruoanlaitossa, siivouksessa, kuljetuksissa tai vaatteiden pesemisessä.

Kunnan kotisairaanhoidossa terveydenhoitaja tai sairaanhoitaja tulee hoitamaan asiakasta kotiin. Kotisairaanhoitoon voi kuulua esimerkiksi lääkehoidon seuranta tai näyttöjen ja kokeiden otto.

Kotipalveluista ja kotisairaanhoidosta täytyy maksaa asiakasmaksu. Asiakasmaksun määrä vaihtelee eri kunnissa.

Kotihoidon palveluja tarjoavat myös monet yritykset ja yhdistykset.

Lisätietoja kotipalvelusta ja kotisairaanhoidosta:

- kunnan sosiaalitoimi
- terveyskeskus
- muistiyhdistykset
- Muistiliitto, www.muistiliitto.fi

Kuljetuspalvelu

Jos henkilö ei voi käyttää julkisia liikennevälineitä, hänellä saattaa olla oikeus kuljetuspalveluun. Kuljetuspalvelussa asiakas voi käyttää taksia tai invataksia alennetulla hinnalla. Hinta on sama kuin julkisen liikenteen maksu samalta matkalta.

Kunta voi myöntää kuljetuspalveluja vammaispuolustajain tai sosiaalihuoltolain perusteella. Sosiaalihuoltolaissa ei ole määritelty kuljetuspalvelujen määrää. Vammaispuolustajain mukaan kunnan täytyy järjestää vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa.

Kuljetuspalvelun matkat on tarkoitettu esimerkiksi virastoissa ja kaupissa käymiseen sekä virkistykseen. Matkoja ei voi käyttää, kun henkilö matkustaa terveyskeskukseen, sairaalaan tai kuntoutukseen.

Kuljetuspalvelujen hakemiseen tarvitaan lääkärintodistus.

Kuntien välillä voi olla paljon eroja kuljetuspalvelujen myöntämisessä muistisairaille henkilöille.

Lisätietoja kuljetuspalveluista:

- kunnan sosiaalitoimi

Kuntoutus

Muistisairaalla on oikeus saada kuntoutusta. Kuntoutuksella pyritään parantamaan toimintakykyä ja elämänlaatua. Kuntoutus ei siis tarkoita vain yhtä hoitoa, vaan kuntoutus koostuu monesta eri osasta.

Muistiliitto on laatinut muistisairaahan ihmisen kuntoutusmallin. Mallin mukaan kuntoutukseen kuuluvat

- neuvonta ja ohjaus
- sopeutumisvalmennus
- päivä kuntoutus
- kuntoutus lyhytaikaisoidossa
- kuntoutus pitkäaikaisoidossa
- erilaiset terapiat.

Kuntoutusta järjestävät kunnat. Kuntien välillä on suuria eroja kuntoutuksen järjestämisessä. Muistiliiton jäsenyhdistykset järjestävät erilaisia valmennuskursseja ja tukikursseja muistisairaille ihmisille. Kuntoutusta järjestää myös Kela.

Lisätietoja kuntoutuksesta:

- kunnan sosiaali- ja terveystoimi
- Muistiliitto, [www.muistiliitto](http://www.muistiliitto.fi)
- Kela

Lääkekorvaukset

Kela voi maksaa korvausta lääkkeistä, jotka lääkäri on määrännyt sairauden hoitoon.

Yleensä asiakas saa korvauksen apteekissa, kun hän näyttää Kela-kortin. Apteekki vähentää lääkkeen hinnasta Kelan korvauksen, ja asiakas maksaa itse loput hinnasta.

Kaikista lääkärin määräämistä lääkkeistä ei makseta Kelan korvausta.

Peruskorvaus ja erityiskorvaukset

Lääkekorvauksissa on kolme eri korvausryhmää:

- Peruskorvaus on 42 % lääkkeen hinnasta.
- Alempi erityiskorvaus on 72 % lääkkeen hinnasta.
- Ylempi erityiskorvaus on 100 % lääkkeen hinnasta. Ylemmässä erityiskorvauksessa maksetaan jokaisesta lääkkeestä 3 euron omavastuu.

Kelasta täytyy hakea erikseen oikeutta alempaan ja ylempään erityiskorvaukseen. Hakemukseen tarvitaan lääkäriltä lausunto B.

Lääkärin määräämä lääke voidaan apteekissa vaihtaa halvempaan vastaavaan lääkkeeseen. Jos asiakas kieltäytyy lääkkeen vaihdosta, hänen täytyy maksaa lääkkeestä enemmän. Apteekki ei kuitenkaan saa vaihtaa lääkettä, jos lääkäri kieltää lääkkeen vaihtamisen.

Muistisairauksien lääkkeet

Alzheimerin taudin lääkkeistä ei voi tällä hetkellä saada erityiskorvausta. Osaan Alzheimerin taudin lääkkeistä voi kuitenkin saada peruskorvausta, jos sitä hakee erikseen Kelasta. Hakemukseen tarvitaan lääkäriltä lausunto B. Korvauksen saaminen edellyttää, että muistisairaudesta on henkilölle huomattavaa haittaa.

Poikkeus muistisairauksien lääkkeissä on Donepezil Actavis -niminen Alzheimer-lääke. Siitä voi saada suoraan peruskorvauksen. Korvausta ei tarvitse hakea erikseen, vaan sen saa automaattisesti apteekissa, kun näyttää Kela-kortin.

Lääkkeiden lisäkorvaus

Jos henkilö joutuu ostamaan paljon lääkkeitä, hän voi saada lisäkorvausta lääkekuluihin. Kun lääkekulut ylittävät tietyn omavastuun, asiakas saa vuoden loppuun asti lisäkorvauksen lääkeostoista. Lisäkorvaus tarkoittaa, että asiakkaan täytyy maksaa jokaisesta lääkkeestä vain 1,50 euroa.

Kela lähettää asiakkaalle ilmoituksen, kun omavastuun summa on täyttynyt. Sen jälkeen asiakas saa lisäkorvauksen, kun hän näyttää apteekissa Kelan lähettämän ilmoituksen ja Kela-kortin.

Lisätietoja lääkekorvauksista:

- Kelan toimistot, www.kela.fi.

Matkakorvaukset

Kela maksaa korvausta matkoista lääkäriin tai Kelan järjestämään kuntoutukseen. Kela korvaa matkan lähimpään hoitopaikkaan.

Kela maksaa korvausta yleensä julkisen liikenteen hintojen mukaan. Jos henkilö ei pysty käyttämään julkista liikennettä sairautensa tai vammansa vuoksi, lääkäri voi kirjoittaa todistuksen, joka oikeuttaa oman auton tai taksin käyttöön.

Monissa sairaanhoitopiireissä taksin voi tilata suoraan keskitetystä tilausnumerosta. Silloin matkakorvauksen saa jo taksissa. Taksissa täytyy esittää Kela-kortti. Asiakkaan pitää myös säilyttää todistus siitä, että hänellä on oikeus käyttää taksia matkustamiseen.

Lisätietoja matkakorvauksista:

- Kelan toimistot, www.kela.fi

Omaishoidon tuki

Omaishoito tarkoittaa sitä, että läheinen ihminen pitää huolta sairaasta tai vammaisesta henkilöstä. Omaishoitoon voi saada omaishoidon tukea.

Omaishoidon tukeen kuuluvat

- muistisairaahan henkilön palvelut
- omaishoitajan hoitopalkkio ja vapaapäivät
- omaishoitoa tukevat palvelut.

Kunta päättää, kenelle se myöntää omaishoidon tukea.

Omaishoitosopimus

Omaishoidon tuen saaminen edellyttää, että kunta ja omaishoitaja tekevät sopimuksen hoidosta. Sopimukseen kuuluu palvelu- ja hoitosuunnitelma. Suunnitelmassa määritellään, millaisia palveluja muistisairas henkilö ja hänen omaishoitajansa saavat.

Omaishoidon sopimukset ovat voimassa toistaiseksi. Määräaikainen sopimus tehdään vain erityisissä tilanteissa.

Omaishoitajan hoitopalkkio ja vapaapäivät

Omaishoitajan täytyy maksaa hoitopalkkiosta veroa, ja siitä kertyy eläkettä. Eläkettä ei kuitenkaan kerry, jos hoitaja on jo eläkkeellä. Kunta huolehtii omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta.

Omaishoitajalla on oikeus saada kolme vapaapäivää kuukaudessa, jos hoitotyö on erittäin vaativaa. Kunta huolehtii, että vapaan ajaksi muistisairaalle henkilölle järjestetään tilapäinen hoitopaikka. Tilapäisestä hoidosta peritään hoitomaksu.

Joissakin kunnissa tilapäisen hoitopaikan voi valita itse. Niissä kunnissa on käytössä palvelusetelitä, joilla hoito maksetaan. Hoidon voi valita paikoista, joissa palveluseteli on voimassa.

Lisätietoa omaishoidon tuesta:

- kunnan sosiaalitoimi, kotipalvelunohjaaja

Palvelusetelit

Kunta ei välttämättä järjestä itse kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja. Silloin kunta voi antaa asiakkaalle palvelusetelin. Palvelusetelillä asiakas voi hankkia palvelun siitä paikasta, josta hän itse haluaa.

Eri kuntien välillä on suuria eroja palvelusetelien käyttämisessä. Tavallisesti palvelusetelillä voi hankkia esimerkiksi kotipalveluja, omaishoidon tuen palveluja tai kuljetuspalveluja.

Palveluseteli voi olla yhtä suuri kaikille asiakkaille tai sen arvo voi riippua asiakkaan tuloista. Palvelusetelin täytyy kuitenkin kattaa koko palvelun hinta, jos on kyse sellaisesta palvelusta, joka lain mukaan on aina asiakkaalle maksuton.

Kunta pitää luetteloa niistä paikoista, joissa palveluseteliä voi käyttää. Tietojen palveluista, palveluiden tuottajista ja hinnoista täytyy olla julkisesti saatavilla internetissä tai muussa sopivassa paikassa.

Palvelusetelin saa yleensä kunnan terveysasemalta, sosiaalivirastosta ja muista kunnan palveluyksiköistä.

Jos asiakas ei halua käyttää palveluseteliä, kunnan täytyy järjestää palvelut muulla tavalla.

Lisätietoja palvelusetelistä:

- kunnan sosiaalitoimi

Sairaanhoitokulujen korvaaminen

Jos henkilö käy hoidossa yksityisellä lääkärillä, Kela korvaa osan hoidon kuluista.

Kelan korvaus lasketaan tietyistä hinnasta, jonka sosiaali- ja terveysministeriö on määritellyt kaikille hoitokuluille. Kelan korvaus lääkärinpalkkiosta on 60 % tästä määritellystä hinnasta. Jos lääkäri määrää potilaalle tutkimuksia tai hoitoa, niistä korvataan 75 %.

Lääkärin palkkio voi olla suurempi kuin määritelty hinta, mutta Kela maksaa korvauksen vain määritellyn hinnan mukaan. Loput hinnasta asiakas maksaa itse.

Yksityisen hammaslääkärin palkkiosta Kela korvaa 60 % hinnasta, jonka ministeriö on määritellyt.

Lisätietoja sairaanhoitokulujen korvaamisesta:

- Kelan toimistot, www.kela.fi

Terveydenhuollon maksukatto

Terveydenhuollon maksuille on määritelty maksukatto. (636 euroa vuonna 2012). Jos asiakkaalle tulee vuoden aikana sitä enemmän terveydenhuollon maksuja, osa maksuista poistuu ja osa pienenee. Asiakkaan ei siis tarvitse enää maksaa suurinta osaa terveydenhuollon maksuja loppuvuoden aikana. Maksujen kertyminen alkaa uudelleen seuraavan vuoden alusta.

Maksukattoon lasketaan mukaan terveyskeskuksen lääkäripalvelut, fysioterapia, sarjahoito, sairaalan poliklinikkamaksut, päiväkirurgian maksut ja lyhytaikainen laitoshoido.

Maksujen kertymistä voi tarkkailla itse seurantakortilla, jonka saa terveyskeskuksesta. Kun maksukatto on täyttynyt, asiakas saa terveydenhuollon peruspalvelut ilmaiseksi. Lisäksi lyhytaikaisen laitoshoidon maksu alenee.

Terveydenhuollon maksukatosta saa lisätietoja kunnan terveydenhuollosta ja potilastoimistoista.

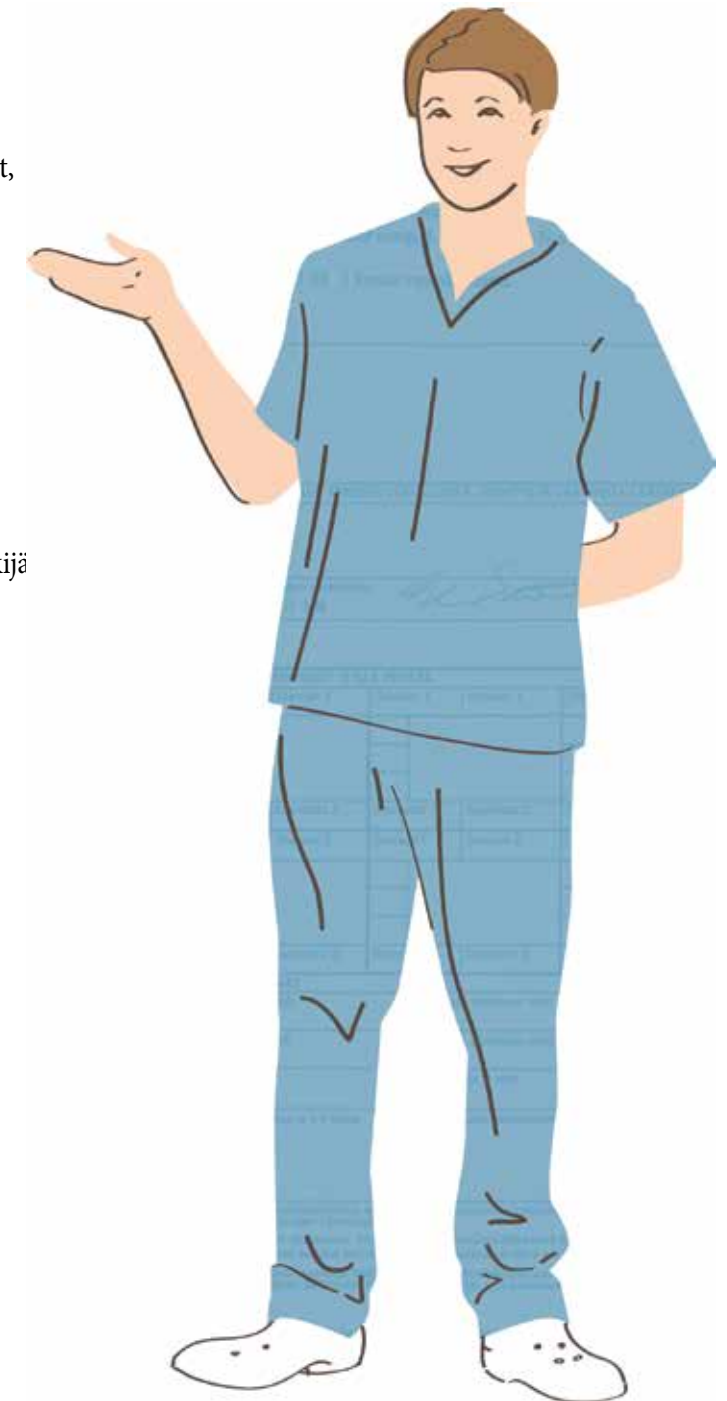
Toimeentulotuki

Toimeentulotukea voivat saada henkilöt, joiden omat ja perheen tulot eivät riitä toimeentuloon. Myös eläkettä saavat henkilöt voivat saada toimeentulotukea. Toimeentulon tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Toimeentuloa haetaan kunnan sosiaalitoimistosta. Toimeentulotuen hakemiseen kuuluu usein keskustelu sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaajan kanssa. Asiakkaalla on oikeus päästä tähän keskusteluun seitsemän arkipäivän kuluessa. Toimeentulotuen hakemukseen täytyy saada vastaus seitsemässä arkipäivässä.

Lisätietoja toimeentulotuesta:

- kunnan sosiaalitoimi

Verovähennykset

Muistisairaat henkilöt voivat saada erityisiä verovähennyksiä.

Invalidivähennys

Invalidivähennyksen voi saada, jos sairaudesta tai vammasta on pysyvää haittaa. Haitta-asteen täytyy olla vähintään 30 prosenttia.

Vähennyksen hakemiseen tarvitaan lääkäriltä lausunto B. Lausunto lähetetään verottajalle veroilmoituksen mukana.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt saavat invalidivähennyksen automaattisesti. Invalidivähennystä voi saada takautuvasti viideltä vuodelta.

Invalidivähennys tehdään yleensä palkkatuloista, mutta joissain tapauksissa myös eläkeläisillä on mahdollisuus saada invalidivähennystä.

Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys

Veronmaksukyvyyn alentumisvähennystä voivat saada henkilöt, joiden kyky maksaa veroja on heikentynyt. Syynä voivat olla esimerkiksi vaikea sairaus ja suuret sairauskulut. Myös sairaan henkilön omainen voi saada verovähennystä, jos hänelle kertyy suuria kuluja esimerkiksi matkoista sairaan luo.

Verottaja tekee päätöksen verovähennyksestä. Päätökseen vaikuttavat henkilön ja hänen perheensä tulot ja varallisuus.

Kotitalousvähennys

Kotitalousvähennystä voi saada, jos maksaa ulkopuoliselle henkilölle omassa kodissa tehtävästä työstä. Se tarkoittaa esimerkiksi siivoajan tai remonttimiehen palkkaamista.

Kotitalousvähennystä voi saada myös, jos ulkopuolinen hoitaja huolehtii muistisairaasta henkilöstä muistisairaana omassa kodissa. Myös tietotekniikan asennukset ja korjaukset oikeuttavat kotitalousvähennykseen.

Yksityisessä palvelutalossa asuva henkilö voi saada kotitalousvähennystä,

jos työ tehdään asukkaan omassa huoneessa tai huoneistossa.

Kotitalousvähennystä ei voi saada, jos samaa työtä varten saa omaishoidon tukea tai palveluseteleitä.

Jos henkilö ostaa työn yritykseltä, kotitalousvähennys on 45 % työn hinnasta. Jos henkilö palkkaa itse työntekijän, kotitalousvähennys on 15 % työn hinnasta.

Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä on 2000 euroa vuodessa (vuonna 2012).

Lisätietoa kotitalousvähennyksestä:

- verotoimistot, www.vero.fi.

5 Mitä voi tehdä, jos oikeudet eivät toteudu

Eteen saattaa tulla tilanne, jossa muistisairas ihminen ja hänen omaisensa ovat tyytymättömiä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan. He voivat kokea, että heidän oikeutensa eivät toteudu.

He voivat olla tyytymättömiä esimerkiksi lääkärin tekemään taudinmääritykseen, tehtyihin tutkimuksiin tai siihen, että tutkimuksia ei ole tehty. He voivat myös olla tyytymättömiä henkilökunnan käyttäytymiseen tai päätökseen sosiaaliturvaetuksista.

Seuraavaksi kerrotaan, millä tavoilla muistisairas henkilö ja hänen omaisensa voivat vaatia oikeuksiaan.

Keskustelu henkilökunnan kanssa

Keskustelu hoitohenkilökunnan kanssa auttaa monissa epäselvissä tapauksissa. Keskustelu auttaa hoitohenkilökuntaa kehittämään hoitoa niin, että se vastaa paremmin muistisairaana tarpeita.

Jos yhteisymmärrystä ei saavuteta keskustelemalla, voidaan turvautua seuraaviin menettelyihin.

Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliasiamieheen

Potilasasiamies

Jokainen terveydenhuollon yksikkö on nimennyt potilasasiamiehen. Potilasasiamiehen tehtävänä on neuvoa ja avustaa potilasta ja edistää potilaan oikeuksia. Potilasasiamiehen puoleen voi kääntyä tilanteessa, jossa potilas on tyytymätön saamaansa hoitoon tai kohteluun.

Potilasasiamies toimii tarvittaessa välittäjänä potilaan, omaisen ja hoitavan yksikön välillä ja saattaa eri mieltä olevat osapuolet keskustelemaan keskenään.

Sosiaaliasiamies

Jokaisessa kunnassa on myös sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalihuoltoon liittyvissä asioissa. Hän tiedottaa asiakkaan oikeuksista ja edistää niitä.

Sosiaaliasiamiehen tehtävä on neuvoa asiakkaita, hän ei tee päätöksiä eikä myönnä etuuksia.

Muistutus

Terveydenhuollon potilas voi hakea korjausta hoidon virheisiin tai puutteisiin tekemällä muistutuksen. Muistutus tehdään sen yksikön vastaavalle johtajalle, jossa potilas on ollut hoidettavana.

Muistutuksen tarkoitus on, että virhe tai epäkohta korjataan.

Muistutus voidaan tehdä joko suullisesti tai kirjallisesti. Monet yksiköt vaativat kirjallisen muistutuksen.

Muistutus tutkitaan ja käsitellään ja siitä annetaan ratkaisu, jossa kerrotaan, millaisiin jatkotoimiin muistutus johtaa tai on johtanut.

Sosiaalihuollossa muistutuksen voi tehdä esimerkiksi, jos asiakas kokee, että häntä on kohdeltu huonosti. Sosiaaliasiamies auttaa tarvittaessa muistutuksen laatimisessa. Muistutus osoitetaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai johtavalle viranhaltijalle.

Sosiaalitoimen täytyy antaa vastaus muistutukseen kohtuullisessa ajassa. Vastauksesta ilmenee, mihin toimenpiteisiin muistutuksen johdosta on ryhdytty.

Muistutusta ei voi tehdä päätöksestä, joka koskee sosiaalietuutta. Jos asiakas on tyytymätön päätökseen, hän voi hakea siihen muutosta. Siitä kerrotaan kohdassa Muutoksenhaku päätökseen.

Kantelu

Jos asiakas katsoo, että hänen oikeutensa ei toteudu sosiaali- ja terveydenhuollossa, hän voi tehdä myös hallinnollisen kantelun. Sen tekemiselle ei ole säädetty määräaikaa eikä muotomääräyksiä. Se voidaan tehdä milloin tahansa ja vapaamuotoisesti.

Kantelun voi tehdä kuka tahansa eli joku muukin henkilö kuin se, jota asia koskee.

Kantelun voi tehdä oman alueen aluehallintovirastoon. Kantelun voi tehdä myös sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöön, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastoon, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja oikeuskanslerille.

Kantelu johtaa tutkintaan, jossa kantelun kohteelta pyydetään kirjallinen selvitys. Lisäksi hankitaan tarvittavia asiantuntijalausuntoja.

Viranomaisen tekee kantelun perusteella ratkaisun, joka voi olla ohjausta, huomautus tai vakavissa tapauksissa jokin kurinpitotoimi.

Lisätietoja kantelusta:

- aluehallintovirastot, www.avi.fi
- sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, www.stm.fi
- www.valvira.fi
- www.oikeusasiamies.fi
- oikeuskansleri, www.okv.fi

Muutoksenhaku päätökseen

Jos asiakas ei ole tyytyväinen johonkin sosiaalietuutta koskevaan päätökseen, hän voi hakea siihen muutosta. Päätöksen mukana on aina valitusosoitus eli tieto siitä, miten ja missä ajassa päätökseen voi hakea muutosta.

Päätöksistä voi valittaa yleensä 14 päivän kuluessa siitä, kun päätös on vastaanotettu.

Kansaneläkelaitoksen (Kelan) päätöksiin voi hakea muutosta sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnalta. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa edelleen vakuutusoikeuteen.

Kunnan sosiaalihuollon päätöksiin voi hakea muutosta kunnan sosiaali- tai perusturvalautakunnalta. Sen päätöksestä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen.

Hallinto- tai vakuutusoikeuden päätöksistä voi valittaa tietyin rajoituksin edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Terveystieteiden hoitoratkaisuihin ei yleensä voi hakea muutosta valittamalla. Valituksen sijaan voi tehdä muistutuksen tai kantelun. Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua asioihin, jotka liittyvät potilaan asemaan ja oikeuksiin.

Viranomaisella on velvollisuus neuvoa ja ohjata asiakasta valitus- ja muistutusasioissa.

Potilasvahinkoilmoitus

Jos terveydenhoidosta aiheutuu potilaalle henkilövahinko, potilas voi hakea korvausta tekemällä potilasvahinkoilmoituksen.

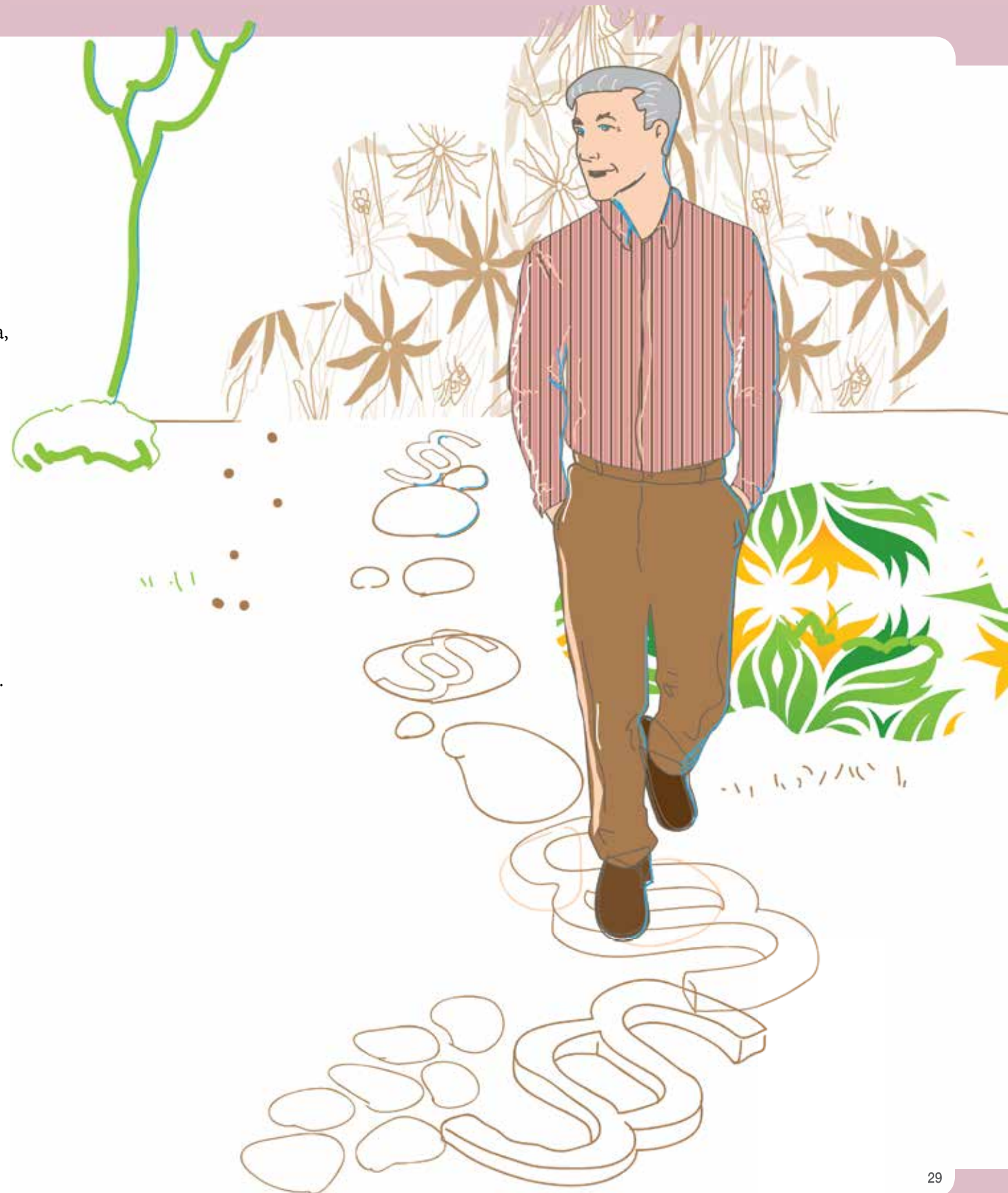
Korvausta maksetaan henkilövahingosta, joka on aiheutunut esimerkiksi tutkimuksesta, hoidosta tai hoidon laiminlyönnistä. Korvausta maksetaan myös, jos vahingon syy on ollut vika sairaanhoitolaitteessa, hoidosta saatu infektio, hoidon aikana sattunut tapaturma tai lääkkeen toimittaminen lakien ja määräysten vastaisesti.

Korvausta täytyy vaatia yleensä kolmen vuoden kuluessa siitä, kun potilas on saanut tiedon vahingosta.

Vaatus tehdään vapaamuotoisella vahinkoilmoituksella, joka osoitetaan Potilasvakuutuskeskukselle.

Lisätietoja:

- potilasasiamies

6 Oikeustoimikelpoisuus ja edunvalvonta

Kun muistisairaus etenee, muistisairaahan ihmisen kyky tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä alenee.

Muistisairaahan henkilön ja omaisen on syytä tietää, mitä päätöksiä muistisairas ihminen voi tehdä itse ja missä asioissa hän tarvitsee edunvalvojan.

Oikeustoimikelpoisuus

Oikeustoimikelpoinen eli täysivaltainen henkilö voi tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Hänellä on oikeus tehdä oikeustoimia, eli hän voi tehdä kauppoja, lahjoittaa omaisuuttaan tai ottaa velkaa. Oikeustoimikelpoisuus alkaa yleensä, kun henkilö täyttää 18 vuotta, ja se päättyy kuolemaan.

Oikeustoimet täytyy tehdä terveellä ja täydellä ymmärryksellä. Edellytys on, että henkilö kykenee arvioimaan niiden merkityksen ja seuraukset. Muistisairaahan ihmisen tekemä oikeustoimi ei siis ehkä ole pätevä, jos osoitetaan, että hän ei ole kyennyt ymmärtämään tekemänsä oikeustoimen merkitystä.

Jos haluaa osoittaa, että muistisairaahan henkilön tekemä oikeustoimi ei ole pätevä, asiasta voi joutua tekemään moitekanteen käräjäoikeuteen. Oikeus ratkaisee, onko oikeustoimi ollut pätevä.

Jos henkilö ei kykene huolehtimaan itsestään ja omaisuudestaan, tuomioistuimien voi rajoittaa henkilön oikeustoimikelpoisuutta. Rajoitus voi sisältää esimerkiksi sen, että henkilö ei voi tehdä jotakin omaisuutta koskevia päätöksiä.

Tuomioistuimien voi julistaa henkilön myös vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaisen henkilön oikeutta tehdä oikeustoimia on rajoitettu huomattavasti. Hänellä on oikeus tehdä vain vähäisiä arkielämään liittyviä oikeustoimia.

Valtuutus

Muistisairas ihminen voi useimmiten hoitaa asioita sujuvasti valtuutuksen avulla. Muistisairas ihminen voi antaa toiselle henkilölle valtuutuksen, jonka perusteella tämä hoitaa asian.

Valtuutus voidaan antaa suullisesti tai kirjallisesti, mutta se kannattaa yleensä tehdä kirjallisesti valtakirjalla. Valtakirjassa mainitaan, mihin tehtävään toinen henkilö valtuutetaan. Pätevän valtuutuksen tekeminen edellyttää, että valtuuttaja ymmärtää valtuutuksen merkityksen ja sisällön.

Valtuutusta voidaan käyttää esimerkiksi pankkiasioiden hoitamisessa sekä asioiden hoitamisessa viranomaisen luona. Usein riittää, että asioiden hoitamista varten annetaan valtakirja jollekin omaiselle.

Jos muistisairaahan henkilön oikeutta tehdä oikeustoimia on rajoitettu tai hänet on julistettu vajaavaltaiseksi, hän voi antaa valtuutuksen vain asioista, joista hän saa edelleen itse määrätä.

Pankkiasiat

Pankkiasiat kannattaa järjestää luotettavalla ja yksinkertaisella tavalla. Muistisairas ihminen voi esimerkiksi antaa haluamalleen henkilölle oikeuden käyttää pankkitiliään. Usein tällainen henkilö on puoliso, joku lapsista tai muu luottohenkilö.

Laskujen maksamiseen, rahojen nostamiseen ja varojen hoitamiseen löytyy pankeista useita erilaisia vaihtoehtoja. Suositeltavaa on käydä luottohenkilön kanssa pankin konttorissa neuvottelemassa, mikä on sopivin vaihtoehto.

Raha-asioiden hoidossa puolisoitten välillä on usein kätevä käytäntö, että puolisoilla on käyttöoikeus toistensa tileihin.

Edunvalvontavaltuutus

Henkilö voi varautua muistisairauden etenemiseen tekemällä etukäteen edunvalvontavaltuutuksen.

Edunvalvontavaltuutuksella henkilö valtuuttaa toisen henkilön huolehtimaan asioistaan sen varalta, että hän ei myöhemmin kykene hoitamaan asioitaan itse. Valtuutus tulee voimaan valtuuttajan kunnan heiketessä.

Edunvalvontavaltuutusta koskevassa valtakirjassa valtuuttaja määrittelee asiat, jotka valtuutus sisältää. Valtuuttaja voi oikeuttaa toisen henkilön edustamaan itseään sekä raha-asioissa että muissa asioissa, esimerkiksi terveydenhoitoon liittyvissä asioissa.

Edunvalvontavaltuutus tehdään kirjallisesti testamentin tapaan. Edunvalvontavaltuutusta koskevassa valtakirjassa valtuuttaja nimeää valtuutetun ja määrittelee asiat, jotka valtuutus sisältää.

Valtakirja täytyy allekirjoittaa kahden todistajan ollessa yhtä aikaa läsnä. Lähiomainen ei voi toimia todistajana. Allekirjoitettu valtakirja luovutetaan valtuutetun haltuun tai siitä ilmoitetaan muutoin valtuutetulle.

Kun valtuutuksen antanut henkilö ei kykene enää hoitamaan asioitaan esimerkiksi muistisairauden vuoksi, valtuutettu voi pyytää maistraattia vahvistamaan valtuutuksen. Samalla valtuutetun täytyy esittää maistraatille alkuperäinen valtakirja sekä lääkärinlausunto tai muu asiakirja, joka todistaa, että muistisairas ihminen ei enää kykene hoitamaan asioitaan. Valtuutus tulee voimaan, kun maistraatti on sen vahvistanut.

Maistraatti valvoo valtuutetun toimintaa erityisesti raha-asioissa.

Kun valtuutetun tehtävä alkaa, hänen täytyy antaa maistraatille luettelo niistä valtuuttajan varoista ja veloista, joita hän hoitaa.

Jos maistraatti myöhemmin pyytää, valtuutetun tulee antaa selvitys raha-asioiden hoitamisesta.

Lisätietoja edunvalvontavaltuutuksesta:

- maistraatit, www.maistraatti.fi
- kuntien oikeusaputoimistot
- Muistiliitto, www.muistiliitto.fi

Edunvalvojan määrääminen

Jos muistisairaahan ihmisen etuja ei saada turvattua valtakirjalla tai edunvalvontavaltuutuksella, tuomioistuin tai maistraatti voi määrätä hänelle edunvalvojan.

Milloin edunvalvoja on tarpeen?

Edunvalvojan määrääminen muistisairaalle ihmiselle ei ole aina välttämätöntä.

Jos muistisairas ihminen asuu esimerkiksi yhdessä puolisonsa kanssa, joka huolehtii perheen asioista, selvittää ilman edunvalvojaakin.

Tällöin asiat voidaan hoitaa esimerkiksi kirjallisen valtuutuksen tai yhteisen pankkitilin avulla.

Edunvalvojan määrääminen voi sen sijaan olla tarpeellista, jos muistisairas ihminen asuu yksin eikä hänellä ole ketään huolehtimassa asioistaan.

Edunvalvoja voi myös olla tarpeen, jos laitoshoidossa olevalle, yksinäiselle muistisairaalle kertyy säästöjä tai hänellä on omaisuutta.

Kuka voi hakea edunvalvojaa?

Edunvalvojan määräämistä varten täytyy tehdä hakemus tuomioistuimeen, yleensä kotikunnan käräjäoikeuteen. Hakemuksen voi tehdä muistisairas ihminen itse, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen sekä muistisairaahan edunvalvoja tai maistraatti.

Kuka tahansa, esimerkiksi omainen tai sosiaalihuollon työntekijä, voi myös ottaa yhteyttä maistraattiin ja tehdä ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta olevasta ihmisestä. Maistraatti tutkii asian ja tarvittaessa hakee edunvalvojamääräystä tuomioistuimelta.

Myös maistraatti voi määrätä edunvalvojan, jos muistisairas ihminen itse hakee edunvalvojan määräämistä ja pyytää, että tietty henkilö määrätään hänen edunvalvojakseen. Edellytyksenä on lisäksi, että muistisairas ihminen kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Mitä asioita edunvalvoja hoitaa?

Useimmiten edunvalvoja määrätään huolehtimaan päämiehensä kaikista rahankäyttöön liittyvistä asioista. Joskus edunvalvojan tehtävä koskee jotakin tiettyä toimintaa, asiaa tai omaisuutta.

Edunvalvontamääräys voi joskus rajoittaa muistisairaahan ihmisen oikeutta käyttää omaa pankkitiliään. Edunvalvojan täytyy nimittäin ilmoittaa pankkiin, kuka tai ketkä voivat nostaa tilillä olevia varoja.

Raha-asioiden lisäksi edunvalvoja huolehtii siitä, että päämiehelle järjestetään asianmukainen hoito, huolenpito ja kuntoutus. Edunvalvoja voi myös hoitaa muistisairaahan ihmisen asioita viranomaisten kanssa ja tuomioistuimessa.

Edunvalvonta ei automaattisesti rajoita muistisairaahan ihmisen kelpoisuutta päättää itseään koskevista asioista. Hän voi tehdä esimerkiksi hoitoaan koskevia päätöksiä itsenäisesti.

Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että edunvalvoja voi tehdä päätöksiä myös sellaisista päämiehen henkilöä koskevista asioista, joiden merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään.

Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi suostumuksen antaminen siihen, että muistisairas ihminen siirretään palveluasuntoon tai että hänelle tehdään jokin hoitoon liittyvä toimenpide.

Joissakin tapauksissa tuomioistuin voi rajoittaa muistisairaahan henkilön oikeustoimikelpoisuutta. Rajoitus voi estää henkilöä tekemästä päätöksiä tietystä omaisuudestaan. Henkilö voidaan myös julistaa vajaavaltaiseksi. Tällöin hän voi tehdä vain pieniä arkielämäänsä liittyviä päätöksiä.

Kuka voi olla edunvalvoja?

Edunvalvojaksi määrätään tehtävään sopiva henkilö. Edunvalvojana voi olla päämiehen läheinen tai yleinen edunvalvoja, joka hoitaa edunvalvojan tehtäviä virkansa puolesta.

Jos muistisairaahan ihmisen omainen harkitsee edunvalvojaksi ryhtymistä, on hyvä tietää, että tehtävään liittyy velvollisuuksia. Päämiehen tuloista ja menoista täytyy pitää kirjaa ja niistä täytyy tehdä vuosittain selvitys maistraatille.

Lisätietoja edunvalvonnasta:

- maistraatit, www.maistraatti.fi.

Ajo-oikeus

Kun muistisairaus etenee, henkilön kyky ajaa autoa heikkenee. On mahdollista, että henkilö ei aina itse tiedosta alentunutta ajokykyään.

Ajokortin haltijan terveydentilaa seurataan määräajoin. Ajokortin haltijan täytyy toimittaa poliisille todistus näkökyvystään, kun hän täyttää 45 vuotta. Hänen täytyy käydä lääkärintarkastuksessa, kun hän täyttää 60 vuotta.

Ajokortti täytyy uudistaa, kun ajokortin haltija täyttää 70 vuotta. Uusi ajokortti on voimassa enintään viisi vuotta kerrallaan.

Lääkärin täytyy ilmoittaa poliisille, jos hän huomaa, että ajokortin haltija ei voi terveydentilansa vuoksi ajaa autoa. Ennen ilmoituksen tekemistä potilaalle täytyy kertoa ilmoituksen tekemisestä ja terveydentilan vaikutuksesta ajokykyyn.

Kuljettajat luokitellaan kahteen ryhmään.

Ryhmään 1 kuuluvat moottoripyörän, henkilöauton ja pakettiauton sekä traktorin ja mopon kuljettajat. Ryhmään 2 kuuluvat kuorma-auton, linja-auton ja ajoneuvoyhdistelmien kuljettajat sekä taksinkuljettajat, joilla on ammattiajolupa.

Ryhmän 1 kuljettajien osalta ajoterveysvaatimukset eivät täyty, jos henkilöllä on vähintään keskivaikea muistisairaus.

Ryhmän 2 kuljettajien osalta ajoterveysvaatimukset eivät täyty, jos henkilöllä on muistisairaus. Sairauden vaikeusasteella ei ole merkitystä.

Neurologi, geriatri tai yleislääkäri seuraa, onko muistisairas vielä ajokykyinen. Jos henkilö sairastaa vakavaa etenevää muistisairautta, ajoterveysvaatimusten täytyminen edellyttää yleensä neurologian erikoislääkärin arviota henkilön ajokykyä.

Ajokorttisäädökset muuttuvat vuonna 2013 uuden ajokorttilain takia.

Lisätietoja ajo-oikeudesta:

- poliisi, www.poliisi.fi

Testamentti

Jos henkilöllä on todettu muistisairaus, hän voi silti tehdä pätevän testamentin. Muistisairaus ei sinänsä vaikuta testamentin tekemiseen.

Kun muistisairas ihminen laatii testamenttia, hänen tulee ymmärtää testamentin merkitys: testamentti on hänen viimeinen tahtonsa ja sen sisältö hänen tahtonsa mukainen.

Jos joku ei pidä testamenttia pätevänä, hän voi tehdä siitä moitekanteen käräjäoikeuteen, mutta sen voi tehdä vasta testamentin tekijän kuoleman jälkeen.

Tuomioistuin arvioi testamentin kelpoisuutta sen tekohetken mukaan. Ratkaisevaa on, onko muistisairaus vaikuttanut testamentin tekemiseen ja sen sisältöön.

Alkava muistisairaus ei yleensä ole este testamentin tekemiselle. Keskvaikeassa muistisairaudessa kelpoisuus testamentin tekemiseen saattaa kuitenkin olla jo alentunut. Suositeltavaa olisi tehdä testamentti heti, kun muistisairaus on varmistunut.

Testamentin liitteeksi voidaan tarvittaessa liittää lääkärin lausunto testamentintekijän tilasta ja kelpoisuudesta testamentin tekemiseen. Lausunto saattaa olla tärkeä todiste, jos testamentista syntyy riita.

Lisätietoja testamentista:

- oikeusaputoimistot
- yksityiset asianajajatoimistot

Tärkeitä numeroita ja verkkosivuja

Muistiliiton Vertaislinja 0800 9 6000

Maksuton tukipuhelin palvelee muistisairaiden ihmisten omaisia ja läheisiä joka päivä kello 17-21

Muistiliitto ry (09) 6226 200

Suomen Mielenterveysseuran kriisipuhelin 01019 5202

Tärkeitä internetsivuja

www.muistiliitto.fi

Muistiliiton ja jäsenyhdistysten palvelut

www.trafi.fi

Ajoneuvoveron palautus

www.kela.fi

Kansaneläkelaitoksen palvelut

www.avi.fi

Aluehallintovirasto

www.laaninhallitus.fi

Lääninhallitus

www.maistraatti.fi

Maistraatin palvelut

www.muistiasiantuntijat.fi

Suomen muistiasiantuntijat ry

www.oikeusasiamies.fi

Eduskunnan oikeusasiamies

www.om.fi

Oikeusministeriö

www.omaishoitajat.com

Omaishoitajat ja Läheiset -Liitto

www.palveluvaaka.fi

Sosiaali- ja terveystieteiden vertailua

www.poliisi.fi

Auton pysäköintilupa

www.stm.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

www.thl.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

www.valvira.fi

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

www.vanhustyonkeskusliitto.fi

Vanhustyön keskusliitto

www.vero.fi

Verotukseen liittyvät palvelut

www.finlex.fi

Lainsäädäntö, hallinto-oikeuksien ja korkeimpien oikeuksien päätökset

www.kuurojenpalvelusaatio.fi

Memo-projekti, viittomakielisten muistisairaiden hoidon ja kuntoutuksen kehittämisprojekti

Tämä opas on tehnyt yhteistyössä tekijöiden

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen ja Henna Nikumaa sekä Muistiliitto ry:n kanssa.

Selkokielen tekstin mukautus:

FAIDD Solutions Oy, Ari Sainio, Taitto ja kuvitus: Arto Törmänen

Memo – projekti 2012

**KUUROJEN PALVELUSÄÄTIÖ
DÖVAS SERVICESTIFTELSE**

SELKOESITE